

Leidraad van de Raad voor de Journalistiek

Inleiding

De Raad voor de Journalistiek beoordeelt naar aanleiding van een klacht over een journalistieke uiting of gedraging of de grenzen zijn overschreden van hetgeen, gelet op de eisen van journalistieke verantwoordelijkheid, maatschappelijk aanvaardbaar is.¹

Bij de beoordeling van klachten bieden standpunten van algemene strekking, geformuleerd in eerdere oordelen van de Raad en in ambtshalve uitspraken, houvast. Overigens bevatten de Code van de Internationale Federatie van Journalisten (Bordeaux 1954 / Helsingör 1986) en de Gedragscode voor Nederlandse journalisten, opgesteld door het Genootschap van Hoofdredacteuren (1995), normen die op enigerlei wijze zijn vervat in uitspraken van de Raad. De algemene standpunten van de Raad zijn vastgelegd in deze Leidraad.

De Leidraad beoogt bij te dragen aan de transparantie en de overzichtelijkheid van de oordeelsvorming door de Raad ten behoeve van de journalistiek en het publiek.

De algemene standpunten in deze Leidraad laten onverlet de juridische verantwoordelijkheid van de journalist, die voortvloeit uit onder meer artikel 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM), de Nederlandse wetgeving en de daarop gebaseerde jurisprudentie.

Zo nodig, en in elk geval jaarlijks, beziet de Raad of het opportuun is de Leidraad aan te passen.

1. Algemeen

1.1. De journalist bericht waarheidsgetrouw. Op basis van zijn informatie moeten lezers, kijkers en luisteraars zich een zo volledig mogelijk en controleerbaar beeld kunnen vormen van het nieuwsfeit waarover wordt bericht.

1.2. De journalist en zijn redactie zijn vrij in de selectie van nieuws.

1.3. De journalist behoeft geen toestemming voor of instemming met een publicatie te hebben van degene over wie hij publiceert. Wel dient hij het belang dat met de publicatie is gediend, af te wegen tegen de belangen die eventueel door de publicatie worden geschaad.

1.4. In de berichtgeving maakt de journalist een duidelijk onderscheid tussen feiten, beweringen en meningen.

1.5. De journalist vermijdt eenzijdige en tendentieuze berichtgeving, maakt geen misbruik van zijn positie, verricht zijn werk in onafhankelijkheid en vermijdt (de schijn van) belangenverstremgeling.

¹ Wat de Raad verstaat onder een journalistieke gedraging en onder een journalist, staat in artikel 4 van de Statuten van de Stichting Raad voor de Journalistiek. De tekst van dit artikel is als bijlage achter de Leidraad opgenomen.

De Raad behandelt alleen klachten die binnen een termijn van zes maanden zijn ingediend door een persoon of een instantie die naar het oordeel van de Raad rechtstreeks belanghebbende is. (Artikel 3 van de Statuten)

1.6. De journalist meldt de etnische afkomst, nationaliteit, ras, religie en seksuele geaardheid van groepen en personen alleen wanneer dit nodig blijkt voor de context van het nieuwsfeit waarover wordt bericht.

2. Journalistieke werkwijze

2.1. Open vizier

2.1.1. Bij het vergaren van informatie maakt de journalist zich als zodanig bekend.

2.1.2. De journalist lokt geen incidenten uit met de kennelijke bedoeling nieuws te creëren.

2.1.3. De journalist steelt geen informatie(dragers) en betaalt evenmin voor gestolen informatie(dragers).²

2.1.4. De journalist betaalt getuigen en informanten niet voor verhalen, foto's en andere informatie, tenzij het een redelijke onkostenvergoeding betreft.

2.1.5 De journalist kan afwijken van hetgeen onder de punten 2.1.1., 2.1.3. en 2.1.4. is bepaald, indien een gewichtig maatschappelijk belang dit rechtvaardigt en hetzelfde doel op geen andere manier kan worden bereikt.³

2.1.6. Het gebruik van verborgen opname-apparatuur⁴, het overvallen van personen met draaiende camera en openstaande microfoon en het zich toegang verschaffen tot niet-openbare ruimten zonder zich als journalist bekend te maken, is niet toelaatbaar. Hiervan kan de journalist alleen afwijken als hem geen andere weg open staat om een ernstige misstand aan het licht te brengen of een zaak van maatschappelijk belang scherper te belichten, mits de werkwijze geen onevenredige inbreuk maakt op de privacy en de veiligheid van betrokkenen.

Voordat een redactie besluit tot publicatie of uitzending van de gesprekken en beelden die volgens de voornoemde werkwijzen zijn vergaard, dient zij het belang dat met de openbaarmaking wordt gediend, af te wegen tegen de inbreuk die de publicatie of uitzending maakt op rechten en rechtmatige belangen van betrokkenen.

2.1.7. Het staat een journalist vrij een telefoongesprek op te nemen wanneer dit nodig is om een onbetwistbare en zo adequaat mogelijke weergave van het besprokene te kunnen publiceren. Wanneer hij de geluidsopname zelf, of delen daarvan, openbaar wil maken, dient hij echter vooraf toestemming van de geïnterviewde te verkrijgen.

2.2. Bronnen

2.2.1. Teneinde het publiek zo goed mogelijk te informeren maakt de journalist bij voorkeur zijn bronnen bekend.

² Voor het uitgebreide standpunt van de Raad over dit onderwerp zie: Ambtshalve uitspraak inzake het gebruik van onrechtmatig verkregen, niet voor publicatie bestemde gegevens door journalisten, RvdJ 1995/32.

³ Naast het feit dat de uitingsvrijheid op zichzelf een maatschappelijk belang van gewicht is, wordt dit belang onder meer gediend door het aan het licht brengen van ernstige misdrijven en misdrijvingen, het beschermen van de openbare veiligheid en gezondheid en het voorkomen van misleiding van het publiek door handelingen en uitspraken van personen of organisaties.

⁴ Voor het uitgebreide standpunt van de Raad over dit onderwerp zie: Ambtshalve uitspraak inzake het gebruik van verborgen opname-apparatuur, RvdJ 1996/44.

2.2.2. De journalist beschermt de identiteit van zijn bronnen aan wie hij vertrouwelijkheid heeft toegezegd, en van bronnen van wie hij wist of kon weten dat zij hem informatie hebben toegespeeld in de verwachting dat hij hun identiteit niet zou onthullen.

2.2.3. Van informatie die hem is toegespeeld en van informatie die hem is meegedeeld door bronnen van wie hij de identiteit niet kan onthullen, maakt hij alleen gebruik wanneer hij de betrouwbaarheid ervan heeft onderzocht, en de publicatie ervan voldoende nieuwsaarde heeft, een maatschappelijk belang dient en geen onevenredig groot gevaar voor personen oplevert.

2.2.4. Voor het publiceren van geruchten hoeft de journalist niet de feitelijke juistheid ervan aan te tonen. Wel moet hij vermelden dat het om een gerucht gaat en aannemelijk kunnen maken dat de geruchten waarop hij zich baseert, ook daadwerkelijk circuleren en de publicatie een maatschappelijk belang dient.

2.2.5. Bij het publiceren van beschuldigingen onderzoekt de journalist of voor de beschuldigingen een deugdelijke grondslag bestaat. Bijzondere zorgvuldigheid is geboden in het geval van publicatie van beschuldigingen die afkomstig zijn van personen die ten tijde van de verstrekking van de informatie in conflict zijn met de beschuldigde, of anderszins belanghebbende zijn.

2.2.6. De journalist gaat alleen over tot publicatie van (hyperlinks naar) vertrouwelijke rapporten, of gedeelten ervan, wanneer de publicatie ervan voldoende nieuwsaarde heeft, een maatschappelijk belang dient en geen onevenredig groot gevaar voor personen oplevert.

2.2.7. De redactie die door middel van een duidelijk aangegeven hyperlink verwijst naar informatie van derden, is niet zonder meer verantwoordelijk voor de inhoud van de onderliggende informatie. Wel dient zij steeds een afweging te maken of het belang dat met het plaatsen van een hyperlink in de publicatie is gediend, zwaarder weegt dan de belangen die hierdoor mogelijk worden geschaad.

2.2.8. Internet met de hieraan gekoppelde zoekmachines heeft de toegankelijkheid van archiefbestanden sterk vergroot. Het publieke belang van zo volledig mogelijke, betrouwbare archieven waarvan de inhoud niet kan worden gewijzigd, weegt in beginsel zwaarder dan het belang dat personen kunnen hebben bij het verwijderen of anonimiseren van gearchiveerde artikelen met een voor hen onwelgevallige inhoud. Slechts in bijzondere gevallen kan dit maatschappelijk belangrijke principe wijken voor een privébelang.

2.3. Wederhoor

2.3.1. De journalist past, indien dit redelijkerwijs mogelijk is, wederhoor toe bij betrokkenen die door een publicatie worden gediskwalificeerd, ook wanneer zij hierin slechts zijdelings een rol spelen. De beschuldigde krijgt voldoende gelegenheid om, zonder onredelijke tijdsdruk, bij voorkeur in dezelfde publicatie te reageren op de aantijgingen.

2.3.2. De journalist die in een ander medium geuite beschuldigingen, negatieve kwalificaties en beweringen aan iemands adres overneemt, dan wel deze beweringen put uit artikelen of opnamen uit het archief, dient zich te houden aan de zorgvuldigheidseisen die gelden bij het publiceren van beschuldigingen. Hij mag er niet van uit gaan dat de eerder gepubliceerde uitspraken het karakter van onbetwiste feiten hebben aangenomen doordat zij niet zijn weersproken.

2.3.3. Wederhoor ontslaat de journalist niet van zijn opdracht zo waarheidsgetrouw mogelijk te berichten.

2.3.4. Het beginsel van wederhoor geldt niet voor publicaties die kennelijk een persoonlijke mening bevatten (bijvoorbeeld columns, recensies en opiniërende bijdragen) en berichtgeving van feitelijke aard, zoals verslagen van openbare bijeenkomsten. Desalniettemin kan een dergelijke publicatie iemands belang zodanig raken dat wederhoor geboden is.

2.4. Privacy

2.4.1. De journalist zal de privacy van personen niet verder aantasten dan in het kader van zijn berichtgeving redelijkerwijs noodzakelijk is. Een inbreuk op de privacy overschrijdt de grenzen van zorgvuldige journalistiek wanneer deze niet in redelijke verhouding staat tot het maatschappelijk belang van de publicatie.

2.4.2. Voor mensen met publieke c.q. min of meer openbare functies en voor bekende Nederlanders is een zekere mate van blootstelling aan ongewilde publiciteit onvermijdelijk. Hun privégedrag en gedrag in besloten en privé-omgeving hebben recht op bescherming tegen ongewilde inbreuken, tenzij dat gedrag aantoonbaar van invloed is op hun publiek functioneren.

2.4.3. De journalist publiceert geen foto's en zendt geen beelden uit die zijn gemaakt van personen in niet-algemeen toegankelijke ruimten zonder hun toestemming, en gebruikt evenmin brieven en persoonlijke aantekeningen zonder toestemming van betrokkenen.

2.4.4. De journalist zal personen niet voor langere tijd lastig vallen, hinderlijk volgen of schaduwen. Redacties zullen erop toezien dat informatie en beelden die op dergelijke wijze zijn vergaard, niet worden gepubliceerd.

2.4.5. De journalist kan afwijken van hetgeen onder de punten 2.4.3. en 2.4.4. is bepaald, indien een gewichtig maatschappelijk belang dit rechtvaardigt en hetzelfde doel op geen andere manier kan worden bereikt.⁵

2.4.6. De journalist voorkomt dat hij gegevens in woord en beeld publiceert waardoor verdachten en veroordeelden buiten de kring van personen bij wie ze al bekend zijn, eenvoudig kunnen worden geïdentificeerd en getraceerd.

Aan deze regel is de journalist niet gehouden wanneer:

- de naam een wezenlijk bestanddeel van de berichtgeving is;
- het niet vermelden van de naam wegens de algemene bekendheid van de betrokkene geen doel dient;
- door het niet vermelden van de naam verwarring kan ontstaan met anderen die hierdoor voorzienbaar kunnen worden geschaad;
- het vermelden van de naam gebeurt in het kader van opsporingsberichtgeving;
- de betrokkene zelf de openbaarheid zoekt.

2.4.7. De openbaarmaking van tuchtrechtelijk verwijtbare fouten door advocaten, artsen, notarissen en soortgelijke functionarissen die handelen in de uitoefening van hun beroep, dient het maatschappelijk belang. Het belang van de onderneming van de betrokkene, dat mogelijk door de openbaarmaking wordt geschaad, valt niet onder het privacybelang.

⁵ Naast het feit dat de uitingsvrijheid op zichzelf een maatschappelijk belang van gewicht is, wordt dit belang onder meer gediend door het aan het licht brengen van ernstige misdrijven en misdragingen, het beschermen van de openbare veiligheid en gezondheid en het voorkomen van misleiding van het publiek door handelingen en uitspraken van personen of organisaties.

Naamsvermelding van de betrokkene kan te meer van belang zijn omdat verwarring met beroepsgenoten erdoor wordt voorkomen.

2.4.8. In publicaties over (strafzaken betreffende) ernstige misdrijven dienen details van het misdrijf te worden weggelaten indien voorzienbaar is dat zij extra leed toevoegen aan het slachtoffer of diens naaste familieleden en de details niet noodzakelijk zijn om de aard en de ernst van het misdrijf, dan wel de gevolgen ervan, weer te geven.

2.4.9 Bij het benaderen van slachtoffers van ongevallen en rampen en hun nabestaanden behoort de journalist rekening te houden met het recht van betrokkenen om met rust te worden gelaten. De journalist dient terughoudend te zijn indien de weerloosheid of geestelijke toestand van betrokkenen daartoe aanleiding geeft. Bij publicaties over ongevallen en rampen vermijdt hij zoveel mogelijk dat slachtoffers en nabestaanden daardoor nadeel zullen ondervinden, dat hen extra leed wordt aangedaan of dat het verwerkingsproces wordt bemoeilijkt. Met het oog daarop dient de journalist informatie over slachtoffers en nabestaanden die niet noodzakelijk is om de aard en ernst van ongeval of ramp weer te geven, achterwege te laten.⁶

2.4.10. In het algemeen bestaat geen bezwaar tegen vermelding van de namen van de betrokken partijen in verslagen van een openbare terechtzitting in een civielrechtelijke of bestuursrechtelijke procedure. Toch kan het belang van een partij om zoveel mogelijk onherkenbaar te blijven zo zwaar wegen dat van het vermelden van de (volledige) naam moet worden afgezien. Dit laatste kan onder meer het geval zijn wanneer een burger gedaagde is in een bestuursrechtelijke procedure.

2.5. Financieel-economische berichtgeving

2.5.1. De journalist gebruikt financieel-economisch gevoelige informatie waarvan hij uit hoofde van zijn beroep kennis heeft genomen voordat zij openbaar is gemaakt, niet in zijn eigen belang of dat van zijn omgeving. Hij geeft deze informatie evenmin door aan derden anders dan in het kader van zijn normale werkwijze bij de nieuwsgaring en informatievoorziening.

2.5.2. Hij onthoudt zich van elke vorm van belangenverstrengeling, misbruik van voorkennis en marktmanipulatie.

2.6. Embargo⁷

2.6.1. Het embargo is een overeenkomst met als doel het bevorderen van de kwaliteit van de berichtgeving. Het kan niet eenzijdig worden opgelegd.

2.6.2. De journalist die een verzoek tot een embargo aanvaardt, dient zich eraan te houden tot de overeengekomen termijn is verstreken, de onder embargo verstrekte informatie in een ander medium is gepubliceerd of degene die om het embargo heeft verzocht, het eerder opheft dan wel zich niet aan de gemaakte afspraken houdt.

⁶ Zie over dit onderwerp ook: Ambtshalve uitspraak over de vliegtuigramp bij Tripoli in Libië, RvdJ 2010/35.

⁷ Voor het uitgebreide standpunt van de Raad over dit onderwerp: zie RvdJ 2003/50, Ambtshalve uitspraak inzake embargo. De uitspraak bevat tevens tien spelregels van het embargo.

2.7. Interviews

2.7.1. De journalist die iemand wil interviewen, laat diegene weten met welk doel hij informatie vergaart. De te interviewen persoon moet voldoende geïnformeerd kunnen beslissen of hij aan een publicatie of uitzending wil meewerken.

2.7.2. Van onzorgvuldige journalistiek is sprake wanneer een citaat van de geïnterviewde wordt gebruikt in een andere context dan hij mocht verwachten op grond van hetgeen hem door de interviewer is meegedeeld. De geïnterviewde moet opnieuw worden gevraagd of hij ermee instemt dat zijn uitlatingen worden gepubliceerd indien de aard of inhoud van een publicatie in de loop van het redactionele proces zozeer wordt gewijzigd dat niet meer wordt voldaan aan wat hij redelijkerwijs mocht verwachten.

2.8. Inzage vooraf

2.8.1. De journalist die een interview of een ander artikel vooraf ter inzage geeft aan degene over wie het artikel gaat, is vrij te bepalen hoe hij eventuele op- en aanmerkingen in het artikel verwerkt. Tenzij vooraf anders is afgesproken, biedt inzage vooraf de betrokkene de mogelijkheid te verzoeken om feitelijke onjuistheden te corrigeren en onduidelijkheden weg te nemen.

3. Column, cartoon, recensie

3.1. Columnisten, cartoonisten en recensenten komt een grote mate van vrijheid toe om hun mening te geven over gebeurtenissen en personen. Daarbij zijn stijlmiddelen als overdrijven en bewust eenzijdig belichten geoorloofd. De grenzen van het toelaatbare worden overschreden wanneer cartoons en (passages in) columns en recensies in redelijkheid geen ruimte laten voor een andere karakterisering dan dat zij kwetsend en beledigend zijn voor personen of bevolkingsgroepen.

Voor recensies geldt bovendien dat zij geen wezenlijke onjuistheden mogen bevatten.

4. Beeldmateriaal

4.1. Foto's en ander beeldmateriaal dienen niet ter illustratie van berichtgeving over een ander onderwerp of met een andere context dan waarvoor de foto's en opnamen zijn gemaakt, tenzij de tekst bij het beeldmateriaal mogelijke verwarring bij lezers en kijkers uitsluit.

4.2. Fotomontages en andere beeldmanipulaties mogen niet misleiden. Ingrepen die een duidelijke verandering in het beeld teweegbrengen, moeten de lezer en kijker worden gemeld.

4.3. De redactie is bij plaatsing verantwoordelijk voor de inhoud van beeldmateriaal dat door derden is aangeleverd.

5. Ingezonden brieven en reacties op websites

5.1. De redactie is verantwoordelijk voor de inhoud van ingezonden brieven en van reacties die worden geplaatst op de website van het betrokken medium.

Het verdient de voorkeur dat de redactie de voorwaarden voor de selectie en plaatsing van reacties publiceert.

5.2. Het staat de redactie vrij ingezonden brieven en andere reacties van een naschrift te voorzien of niet te plaatsen, tenzij plaatsing geboden is vanwege bijzondere omstandigheden. Wijziging en inkorting zijn toegestaan zolang de inhoudelijke essentie en de toonzetting behouden blijven. Besluit de redactie tot plaatsing, dan dient de termijn tussen inzending en publicatie van de reactie niet langer te zijn dan de afzender redelijkerwijs mocht verwachten.

5.3. Voordat de redactie besluit tot plaatsing van een reactie die een ernstige beschuldiging bevat, dient zij te onderzoeken of voor de beschuldiging een feitelijke grond bestaat. Bovendien dient de beschuldigde de gelegenheid te krijgen tot een weerwoord.

5.4. De redactie heeft een verantwoordelijkheid voor de reacties van derden die onder artikelen op haar website verschijnen, maar gelet op de aard van het internet kan van de redactie niet verwacht worden dat zij al deze reacties vooraf controleert. Wel kan de redactie besluiten eenmaal geplaatste reacties te verwijderen.

5.5. Als een reactie op een artikel op de website een ernstige beschuldiging of een diffamerende uitlating jegens een of meer herkenbare personen bevat, dient de redactie op verzoek van de betrokkene(n) te onderzoeken of voor de beschuldiging of de aantijging een feitelijke grond bestaat, en indien dit niet het geval is, de reactie te verwijderen.

6. Rectificeren

6.1. De journalist van wie blijkt dat hij onjuist dan wel op een wezenlijk punt onvolledig heeft bericht, gaat – zo mogelijk op eigen initiatief – op zo kort mogelijke termijn over tot een passende en ruimhartige rechtzetting, die ondubbelzinnig duidelijk maakt dat de berichtgeving in de te rectificeren publicatie of uitzending niet juist was.

Indien een betrokkene die zich door de berichtgeving in redelijkheid tekortgedaan voelt, zelf reageert, neemt de redactie de vereiste zorgvuldigheid in acht bij de beslissing of – en zo ja, op welke wijze – de reactie van de betrokkene wordt gepubliceerd.

Slot

De Leidraad van de Raad voor de Journalistiek is door de leden vastgesteld in april 2007 en gewijzigd in april 2008 alsmede in september 2010.

Bijlage

Artikel 4 van de Statuten van Stichting Raad voor de Journalistiek

Artikel 4

1. Voor de toepassing van deze statuten en de reglementen van de Raad wordt onder journalistieke gedraging verstaan een handelen of nalaten van een journalist in de uitoefening van zijn beroep. Voorts wordt onder een journalistieke gedraging in deze statuten en in de reglementen verstaan een handelen of nalaten in het kader van journalistieke werkzaamheden van iemand die geen journalist zijnde, regelmatig en tegen betaling meewerkt aan de redactionele inhoud van de in het volgende lid genoemde publiciteitsmedia.
2. Voor de toepassing van deze statuten en de reglementen van de Raad wordt onder journalist verstaan:
degene die, hetzij in dienstverband, hetzij als zelfstandige, er zijn hoofdberoep van maakt mede te werken aan de redactionele leiding of redactionele samenstelling van publiciteitsmedia, waaronder:
 - een dagblad, nieuwsblad, huis-aan-huisblad of tijdschrift voor zover de inhoud daarvan bestaat uit nieuws, foto's en andere illustraties, verslagen of artikelen;
 - een persbureau, voor zover de productie daarvan bestaat uit nieuws, foto's en andere illustraties, verslagen of artikelen bestemd voor dagbladen, nieuwsbladen, huis-aan-huisbladen, tijdschriften, radio, televisie, film, teletekst of viewdata;
 - programma's die worden verspreid door radio of televisie, voor zover deze bestaan uit nieuws, reportages, beschouwingen of rubrieken van informatieve aard;
 - films, beeld-, geluids- en ampexbanden, voor zover deze nieuws verschaffen, een documentair karakter dragen of dienstbaar zijn aan rubrieken van informatieve aard;
en/of
 - internet, teletekst of viewdata, voor zover de inhoud daarvan bestaat uit nieuws, reportages, beschouwing of rubrieken van informatieve aard.
3. Zonder anderen daarmee uit te sluiten, worden in elk geval als journalisten in de zin van het voorgaande lid beschouwd: gewone leden van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, de Buitenlandse Persvereniging en het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren.
4. Voor de toepassing van deze statuten en de reglementen worden voorts als journalist beschouwd bij de in lid 2 genoemde publiciteitsmedia werkzame eigenaren-hoofdredacteuren en eigenaren-redacteuren en -indien het publiciteitsmedium wordt uitgegeven casu quo wordt verzorgd door een rechtspersoon - directeuren-hoofdredacteuren of directeuren-redacteuren.